

Maar misschien - andere suggestie - voelt de Nederlandse historicus zich klein tegenover zijn buitenlandse collega's; niet als wetenschapsman tegenover andere wetenschapsmensen, maar als Nederlander tegenover de burger van zoveel grotere landen, de beschrijver van zoveel dramatischer gebeurtenissen: wat is de periode van Colijn tegenover de opkomst van Hitler of de crisisjaren in Amerika? Waarschijnlijker is het dat Nederlands perfectionisme de verklaring is: je schrijft niet het boek over een periode wanneer je niet over alle bronnen beschikt (maar geldt dat ook voor de 19de eeuw?). Doe je dat wel, dan riskeer je dat je collega's je voor journalist uitmaken - en niets is natuurlijker smadelijker dan dat.

Het zijn slechts suggesties. Een onderzoek naar de oorzaken van het uitblijven van het boek - het mag marxistisch, calvinistisch of wat dan ook van conceptie zijn - zou even interessant zijn als dat boek zelf.

Prof. Dr. H. Baudet:

Goede Vrienden,

ik wil met plezier even ingaan op Uw brief van 1 oktober en de bijlagen daarbij. Ik heb, aan de andere kant, niet zo heel veel tijd en zou mij daarom willen beperken tot het bestek en het karakter van een brief. Maar misschien kunt U daarmee dan toch nog wel iets doen.

Welnu dan;

1) het is een, naar mijn mening, misleidende terminologie om van een Nederlands imperialisme te spreken naast dat van Frankrijk, Engeland, eventueel nog andere landen, alsof hier één en hetzelfde fenomeen aan de orde is. De Nederlandse penetratiepolitiek op Sumatra en in de zgn. Buitenbezittingen was een "invullen" van de gouvernementeel en administratief nog "witte plekken" in een overigens, nagenoeg in zijn geheel, internationaal vanouds erkend Nederlands koloniaal territoire. De Franse en Engelse penetraties in Afrika droegen, luce clarius, een totaal ander karakter. Datzelfde kan men zeggen van de Franse verovering van Indo-China in die periode en van nog enkele casus. Ik moge uitdrukkelijk hierbij aantekenen, dat, in weerwil van de onder historici meer en meer gebruikelijke algemene terminologie, de expansie van de Ver. Staten in de dagen van McKinley en de activiteiten van Leopold II in de Congo evenmin zonder meer op één lijn te stellen zijn met de Franse en Britse optredens, die als model van het imperialisme gelden. But this is another story (Kipling).

2) men mag zich afvragen, hoe het komt, dat de term 'imperialisme' in de laatste jaren meer en meer veld gewonnen heeft in de Nederlandse taal als aanduiding van de penetraties en openleggingen van gedeelten der Archipel na 1870, meer nog na 1885, en opnieuw meer nog na 1900. Twee verklaringen liggen voor de hand. De ene kan zijn de begrijpelijke, ook misschien deels aesthetische, neiging om in het historische beeld van de Westerse overheersing der wereld symetrie te willen ontdekken: tegenover de algemene dekolonisatie, de algemene "terugtocht van het Westen" na 1945 te enerzijde, komt dan te anderzijde het algemene Westerse imperialisme der jaren 1870 te staan. Terwille van die eenheid van presentatie verliezen dan de voorafgaande

eeuwen van koloniale verovering of machtsvestiging, met inbegrip van de grote verschillen in omstandigheden en consequenties van geval tot geval, aan interesse. Teneinde het verschijnsel van de Westerse koloniale activiteiten na 1870 als een eenheid te kunnen vatten, gaat men er alvast vanuit, dat het dit ook is. Een andere verklaring kan liggen in een neiging, kenmerkend voor de tijd waarin wij thans leven, om de term 'imperialisme' te hanteren als (wat Jan Romein noemde:) een donker driftwoord, waarmee het verschijnsel der koloniale expansie zonder verdere differentiatie aan algehele disqualificatie wordt prijsgegeven. Men mag verwachten, dat een latere tijd met meer distantie en minder behoefte om zich tegen de wereld van vóór 1939 af te zetten de weg zal weten te vinden naar evenwichtsherstel in het oordeel, op basis van vrijer onderscheidingsvermogen en verfijnder vraagstelling. De woorden zullen tegen die tijd ook weer andere betekenissen hebben gekregen.

3) Ik heb tot hier toe alleen nog maar gereageerd op de eerste (maar fundamentele) alinea van het artikel van de heer Tichelman: op zijn voorstelling van een "totaal imperialisme" en op zijn opvatting omtrent "kritische distantie". Zo kan ik natuurlijk niet doorgaan. Mijn brief zou veel te lang worden en daartoe ontbreekt U de plaatsruimte en mij de tijd. Maar in dit, overigens zeker lezenswaardige, artikel kan men in zowat elke paragraaf struikelen over soortgelijke discutabele formuleringen. Veel te veel is daarbij, met name, opgehangen aan de kapstok van dat "totale imperialisme", waaromtrent hoofdzaken en oordeel voor de schrijver nu wel voldoende vast staan om een samenvattend boek te motiveren -- en om verbazing te wekken, dat zo'n boek er nog niet is. Hoe het eruit zal moeten zien, weet de heer Tichelman al wel zowat. Uit de tuin van zijn grote belezenheid biedt hij ons in zijn beschouwing een boeketje aan, dat als staaltje mag gelden van zijn thuis-zijn in het onderwerp. Zijn interpretaties, of die mij nu nogal vooringenomen en nogal beperkt voorkomen of niet, hebben het stadium van de twijfel overwonnen. Hij heeft geen zichtbare moeite meer om zijn auteurs te rangschikken en te kwalificeren en de bokken te scheiden van de geiten. Verder somt hij aan het slot van zijn verhaal de zaken op, waar het straks in de verlangde samenvatting om zal moeten gaan. Men mag vragen, dunkt mij, waarom de heer Tichelman dat boek niet zelf schrijft.

4) Die vraag moet hij zichzelf, zou men zeggen, toch ook hebben gesteld. Is het gek om te veronderstellen, dat Tichelman's beschouwingen over het uitblijven van een boek over het imperialisme au fond vooral beschouwingen zijn over Tichelman zelf en een poging om aan een, terecht of ten onrechte gevoeld, eigen tekortschieten een geobjectiveerd karakter te geven? Als het lange uitblijven van het samenvattende boek moet worden geweten aan het ontbreken van een geschikt tijdsklimaat, dan helpt geen lieve vaderlijke of moeder aan de onmogelijkheid om op het ogenblik zo'n boek te schrijven. Dan kanniemand dat veranderen, ook Tichelman niet. Zo beschouwd zou Tichelman's artikel een onbewuste vertaling kunnen zijn van een probleem uit eigen huis in een probleem van nationale afmeting. Terecht heeft Heldring de tegenwerping gemaakt, dat er wel degelijk boeken over het Nederlandse imperialisme zijn geschreven en dat dit zelfs uit Tichelman's stuk ook blijkt. Maar psychologie lijkt mij niet Tichelman's "fort". Het is bv. typisch, dat een man die zo nadrukkelijk de vraag opwerpt naar de determinanten van het uitblijven van de publicatie, die hem voor de geest zweeft, niets in het midden weet te brengen omtrent de tijdsdeterminanten, die van invloed zijn geweest op wat in de na-oorlogse jaren dan wel geschreven is. Heel veel verder dan "socialistische visies" plaatsen tegenover "conservatieve apologetiek" komt hij, in dit opzicht, toch eigenlijk nie

5) Afgezien nu van dit alles, kan men over de vraag, waarom in Engeland, Amerika, Duitsland, Frankrijk zooveel meer over de koloniale periode rond de laatste eeuwwisseling is geschreven dan in Nederland, natuurlijk ook nog filosoferen zonder verder bij Tichelman stil te staan. Dat heeft Heldring ook gedaan door de opgeworpen vraag uit te breiden tot de hele moderne geschiedenis van Nederland en niet ten onrechte. Over de daarbij door Heldring opgeworpen suggesties valt dan ook wel een en ander te zeggen.

"Ontbreekt het de Nederlandse historici aan synthetisch vermogen", vraagt Heldring oratorisch maar dan in negatieve zin omdat hij onmiddellijk laat volgen: "Toch niet: mannen als Blok, Colenbrander, Geyl en Romein hebben zich gezet aan geschiedschrijvingen van hele periodes, soms van de hele geschiedenis". Dat laatste is volkomen waar maar in de gestelde vraag ligt mijns inziens niettemin veel waarheid verborgen. De opleiding tot het historisch métier is vanouds in Nederland niet gericht geweest op het aankweken van schrijverschap en zeker niet op het voeden van de zin voor grote samenvattingen. De Nederlandse universitaire opleidingen en het Nederlandse onderwijs in het algemeen hebben zich nooit veel gelegen laten liggen aan oefening in rhetorica en aan oefening in synthetisch schrijverschap. Wie het in Nederland op een van deze terreinen toch ver gebracht heeft, behaalde dat resultaat veeleer in weerwil van het genoten onderricht dan dank zij zijn opleiding. Ik zie een zekere analogie in het verschijnsel van het veelal erbarmelijk niveau der Nederlandse parlementaire redevoeringen (dat geen enkele vergelijking kan doorstaan met de dito's in Engeland of Frankrijk) en de betrekkelijke moeizaamheid, waarmee Nederlandse historici tot welsprekende, of welgeschreven, syntheses komen. Om bij die historici te blijven: hun vorming is gericht geweest op de detailstudie -- en zelfs daarbij alleen marginaal op de ontwikkeling van hun capaciteit tot schrijven.

6) Daar komt meteen nog iets anders bij. De grote samenvattingen zijn er, in weerwil van dit alles, toch geweest -- en Heldring noemt zelf ook enkele namen. Maar zij zijn tot stand gebracht in een voorbije periode. Het zou vandaag onmogelijk zijn een Geschiedenis van de Nederlandse Stam te schrijven of een Geschiedenis van het Nederlandsche Volk. Dergelijke langademige creaties zijn alleen denkbaar in een periode van betrekkelijke rust, niet in periodes waarin alles zich bevindt in driftige beweging en waarin de gevestigde inzichten op zowat elk terrein overhoop gehaald worden. Misschien mogen wij een nieuwe periode voor de grootscheepse wapenschouw verwachten over twintig of dertig jaar en misschien zijn er dan ook weer enige historici van talent, die hun verslag van die wapenschouw, al of niet gepeperd met allerlei persoonlijke inzichten, wijsheden en eigenwijsheden, op knappe wijze te boek zullen weten te stellen. Meer aandacht in de historische opleidingen aan het métier van het schrijven zelf (maar van wie zal dat dan moeten uitgaan en wie zal dat dan moeten doen??), naar sommige buitenlandse voorbeelden, zou die jonge talenten van straks zeer te stade kunnen komen. Er vallen trouwens wel meer mogelijke verbeteringen in de historische opleiding te noemen, waarvan toekomstige historici zouden kunnen profiteren. Maar het gaat nu alleen om dat ene gezichtspunt van schrijverschap en synthese.

7) Heldring heeft het ook nog even over de mogelijke schroom om op te nen te trappen. Het zou kunnen. Ik kom dan maar weer met Leo Vroman aan: "Holland is donker en klein; ... wie er praat blaast in iemands gelaat; wie gebaart geeft iemand een slag. Men schrikt er van iedere lach, nabijheid verwarrend met haat...". Toch is ^{het} juist door Heldring aangevoerde voorbeeld van de "Indonesië-archieven" een casus, waaruit een zekere kentering mag worden afgelezen op dit punt van de schroomvaligheid en de neiging tot geheimhouding. In aanmerking komt in dit ver-

band ook het feit te releveren, dat Nederland niet is achtergebleven bij de trend in andere landen om de "archiefdrempel" (die term is naar half juist maar de volledige formulering is nogal ingewikkeld) te verlagen van 50 tot 30 jaar. De uitgave van de "Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen 1945-1950" in de R.G.P. is daar een eerste blijk van.

8) Er is een ander, erg prozaïsch, punt. Heldring noemt het niet maar het is heel reëel: naast een gebrek aan de training, waarover ik het al had, het doodgewone gebrek aan tijd. Geyl en Romein hadden, in vergelijking met hun collega's van vandaag, veel vrije tijd om zich aan het schrijven te wijden. Brugmans, Blok of Colenbrander hadden, vergelijkenderwijze, helemaal niets te doen. Dan blijft er ook weinig anders over dan maar langademige boeken te schrijven, wil men niet het gevoel krijgen van louter te vegeteren. Fruin heeft overigens weinig geschreven van lange adem en dat voorbeeld mag toch wel dienen om te onderstrepen, dat men ook op andere wijze dan Wagenaar, Blok, Colenbrander enz. geschiedschrijver zijn kan.

Aan de historische opleiding lieten de hooggeleerde historici van weleer zich over het algemeen weinig of niets gelegen liggen. Ik meen te kunnen zeggen, dat daarin verandering is gekomen. Het moge op allerlei nog lang niet ideaal zijn en veelsoortige verbeteringen behoeven, toch is aan alle Nederlandse Universiteiten de historische studie na de oorlog aanzienlijk verbeterd -- en de laatste tien jaren in versneld tempo.

9) Over Heldring's laatste paragraaf wil ik nog een opmerking maken, die ik ook tegen Heldring zelf gemaakt heb, toen wij een paar dagen geleden over deze zaken met elkaar kwamen te praten. Ik geloof niet, dat de

Nederlandse historicus zich klein voelt tegenover zijn buitenlandse collega's -- om welke reden dat dan zou zijn. Maar aan de andere kant bezit Nederland op het ogenblik geen historicus van "eerste garnituur". Er lopen, om het eens in rapportcijfers uit te drukken, vrij wat 'achten' rond en zelfs enkele 'negens' maar ik zie op het oogenblik in Nederland geen enkele 'tien', tenzij Slicher van Bath. Dat hoeft ook niet en het is volstrekt niet nodig om daar sip over te doen. Maar het zijn waarschijnlijk wel juist de 'tieners' (het klinkt allemaal wat schools, maar wil dat even voor lief nemen), die in onze tijd de geniale gooi naar de grote syntheses nog zouden kunnen doen. Onder 'tieners' versta ik figuren, zozeer ontstegen aan het vakmanschap, zozeer autonoom op het niveau van hun eigen begaafdheid, dat zij het vakmatig perfectionisme hebben onderschikt aan hun creatieve souvereiniteit. Ik beseft: het klinkt behalve wat schools misschien ook wat hoogdravend. Maar net een boek als de Herfsttij voor ogen, plus alle critiek daarop geoefend van de specifieke vakmanszijde, kan het zonder meer duidelijk zijn, wat ik bedoel.

10) Tenslotte dit: ik weet wel, dat het in het buitenland lang niet allemaal ~~azen~~ zijn, die de boeken schrijven, waarop Heldring doelt aan het slot van zijn derde paragraaf. Maar de vergelijkingen met het buitenland gaan mank, als men daar niet in betreft, behalve de gezichtspunten die al ter sprake kwamen, het voordeel van het grotere taalgebied en daarmee direct en indirect samenhangende verschillen. Dat grotere taalgebied garandeert gemakkelijker afzet, maakt de betrekkingen tussen auteurs en uitgevers anders dan zij in Nederland zijn, brengt de schrijvershonoraria op ander niveau en kan daardoor vrije tijd creëren. De verschillen zijn met deze korte opsomming niet uitgeput maar ik geloof wel de belangrijkste genoemd te hebben.

Summa summarum dus: het gestelde probleem vindt zijn verklaring, naar